

“Ik vind papa en mama allebei even lief!”

Ouderlijke conflicten, ouderkind coalities en loyaliteitsproblemen van jongens en meisjes in gezinnen na scheiding

Master's thesis

Utrecht University

Master's programme in Clinical Child, Family and Education Studies

L. Schoenmakers 5653371

Supervisor: Dr. I. van der Valk

2^e beoordelaar: R. van Dijk

Date: 07-08-2020

Aan alle gescheiden ouders van Nederland,

...Weten jullie wel hoeveel verdriet we soms stiekem hebben? Als we de boodschapper moeten zijn. Als we moeten luisteren naar de gemene dingen die jullie over elkaar zeggen. Als we zien dat jullie elkaar negeren waar we bij zijn. Weten jullie wel hoe moeilijk het is om van jullie allebei te houden, terwijl dat soms van 1 van jullie niet mag? Dat we dan maar niks zeggen over hoe leuk het weekend was?...

Villa Pinedo. (2012). *Open brief - Aan alle gescheiden ouders.*

Voorwoord

Voor u ligt de masterthesis “Ik vind papa en mama allebei even lief!: Ouderlijke conflicten, ouderkind coalities en loyaliteitsproblemen van jongens en meisjes in gezinnen na scheiding”. Deze thesis is geschreven naar aanleiding van de effectstudie van de interventie Kinderen In Echtscheiding Situaties. Binnen dit onderzoek staan kinderen met gescheiden ouders centraal. Persoonlijk heb ik veel affiniteit met deze groep kinderen. Ik kan mij goed met hen identificeren aangezien ik zelf ook een kind van gescheiden ouders ben. Toen mijn ouders in 2005 gingen scheiden, veranderde er voor mij als meisje van acht jaar ontzettend veel. Tijdens het lezen van de literatuur voor dit onderzoek, maakte ik dan ook vaak de koppeling met mijn eigen ervaringen in de scheidingsperiode. Vooral wanneer ik las over loyaliteitsproblemen, herkende ik mijzelf. Dit is ook de reden waarom onder andere deze problematiek centraal staat in mijn thesis. Niet alleen de ervaringen uit mijn eigen jeugd hebben tot dit onderwerp geleid. Ook in mijn werk als leerkracht in het basisonderwijs, kom ik vaak met kinderen in aanraking die gescheiden ouders hebben of waarvan de ouders in scheiding zitten. Ik ben mij dan ook erg bewust van de ondersteunende rol die de leerkracht kan hebben, voor zowel de ouders als voor de kinderen. Een luisterend oor voor zo’n gezin kan een groot verschil maken.

Er zijn een aantal mensen die mij ontzettend hebben gesteund tijdens het schrijven van deze thesis. Allereerst gaat mijn dank uit naar mijn begeleidster Inge van der Valk. Haar expertise binnen dit vakgebied heeft mij erg geholpen in het proces van schrijven en onderzoek. Bovendien wil ik haar bedanken voor haar enthousiasme, vertrouwen en zeker ook haar steun wanneer ik dit nodig had. Ook gaat mijn dank uit naar mijn ouders. Zij hebben mij eveneens erg gesteund in deze periode. Wanneer ik de behoefte kreeg om over de scheiding te praten, stonden zij hier altijd voor open. Ik realiseer me hoe waardevol het is om als gezin, ondanks dat het voor ons een tijd geleden is, hierover te kunnen blijven praten.

Lisa Schoenmakers

Juni 2020

Samenvatting

Jaarlijks krijgen er in Nederland 86.000 kinderen te horen dat hun ouders gaan scheiden. Deze kinderen ervaren gemiddeld meer problemen dan hun *peers* uit intacte gezinnen. Factoren die samenhangen met de scheiding kunnen de ontwikkeling verstoren en een deel van de variatie verklaren. Een voorbeeld hiervan zijn loyaliteitsproblemen. Onderzoek toont aan dat deze worden versterkt door ouderlijke conflicten na scheiding. Dit zorgt bij ongeveer dertig procent van de kinderen voor ernstige, negatieve gevolgen, zoals gedragsproblemen. Bovendien wordt de kans op een ouderkind coalitie vergroot. Vooral nog is er weinig onderzoek gedaan naar de samenhang tussen deze factoren bij jonge kinderen en de rol van het geslacht. Daarom richt dit onderzoek zich op de rol van ouderlijke conflicten en ouderkind coalities op loyaliteitsproblemen bij jongens en meisjes na scheiding. De dataset is afkomstig uit een effectstudie van de interventie KIES en bestaat uit 156 kinderen tussen de 7 en 13 jaar. Deze kinderen zijn gedurende een jaar gevold op vier verschillende meetmomenten, via het invullen van vragenlijsten. De resultaten tonen een duidelijke samenhang tussen ouderlijke conflicten en loyaliteitsproblemen. Deze samenhang werd vaker gevonden bij meisjes. Bovendien lijken er meer meisjes betrokken te zijn bij sterke ouderkind coalities. Op t4 zijn er aanwijzingen gevonden dat dit mogelijk tot een vermindering van loyaliteitsproblemen leidt. Daarentegen lijken jongens in een sterke ouderkind coalitie hier juist een toename in loyaliteitsproblemen te ervaren. Toekomstig onderzoek moet uitwijzen wat de rol van jongens en meisjes is binnen deze coalities en welke problemen dit op lange termijn kan veroorzaken.

Abstract

Every year 86,000 Dutch children are confronted with a parental divorce. On average, these children experience more problems than their peers from intact families. Not only the divorce itself, but also the factors often associated with divorce can interfere with children's development. For example, loyalty problems, which are strongly associated with parental conflicts after divorce. In addition, these conflicts may cause serious negative consequences for children, such as behavioral problems. Moreover, parental conflicts increase the chance of a parent-child coalition. To date, there is insufficient research on the relationship between these factors in young children and the possible differences between gender. Therefore, this study examines the role of parental conflicts and the parent-child coalitions on loyalty problems in boys and girls between the age 7 and 13 after divorce. The dataset used in this study comes from an RCT study of the intervention KIES and consists of 156 children. They were followed for a year over four different times of measurement through questionnaires. The results show a significant association between parental conflict and loyalty problems and this was more often found in girls. Also, more girls seem to be involved in strong parent-child coalitions. At t4, evidence has been found that this may lead to a reduction in loyalty problems. Conversely, boys in a strong parent-child coalition seem to experience an increase in loyalty problems. Future research should focus on the ways parent-child coalitions may work out differently for boys and girls, and the long-term problems this may cause.

Keywords: divorce, parental conflicts, parent-child coalition, loyalty problems, boys and girls.

Ieder jaar krijgen er in Nederland 86.000 kinderen te horen dat hun ouders gaan scheiden (CBS, 2019). Onderzoek laat zien dat deze kinderen gemiddeld meer problemen ervaren dan hun *peers* uit intacte gezinnen (Amato, 2010; Amato & Cheadle, 2008). Zo verhoogt scheiding onder meer de kans op internaliserende of externaliserende problemen, zoals angst, depressieve gevoelens en lage zelfwaardering, antisociaal, agressief en delinquent gedrag en middelengebruik. Vijf tot tien procent van de kinderen ontwikkelt na scheiding ernstige problemen (Amato, 2010; Spruijt & Kormos, 2010). Niet alleen de scheiding zelf, maar ook factoren die hiermee samenhangen kunnen de ontwikkeling op zowel korte als op lange termijn verstoren (Amato & De Boer, 2001; Nunes-Costa, Lamela, & Figueiredo, 2009). Een voorbeeld van een veel besproken en beschreven factor zijn loyaliteitsproblemen (Koerner, Jacobs, & Raymond, 2000; Westphal, 2015).

Men spreekt van loyaliteitsproblemen wanneer kinderen niet meer onbelemmerd trouw kunnen zijn aan beide ouders en zich klem voelen zitten tussen hen (Afifi & Schrodt, 2003; Amato & Afifi, 2006; Baker & Verrocchio, 2013; Gardner, 2002; Lee, 2001). Dit wordt versterkt door conflicten tussen ouders (Grych, Raynor, & Fosco, 2004; Viry, 2014). Een scheiding met veel ouderlijke conflicten zorgt bij ongeveer dertig procent van de kinderen voor ernstige, negatieve gevolgen, zoals gedragsproblemen, leerproblemen, emotionele problemen en sociale problemen (Grych & Fincham, 1993; Morawska & Thompson, 2009; Spruijt, 2007). Daarnaast tonen verschillende onderzoeken een samenhang aan tussen ouderlijke conflicten en ouderkind coalities (Bradford, Burns Vaughn & Barber, 2008; Buehler, Frank & Cook, 2009). Dit is een zeer sterke band tussen het kind en een van de ouders, gepaard gaand met een aanzienlijk minder sterke band met de andere ouder (Bradford et al., 2008; Buehler et al., 2009; Ellis & Boyan, 2010). Samenvattend kunnen ouderlijke conflicten zowel leiden tot loyaliteitsproblemen bij kinderen als tot een coalitie tussen ouder en kind. Bovendien blijkt uit onderzoek dat een kind in een coalitie meer last heeft van loyaliteitsproblemen, ook wanneer er weinig ouderlijke conflicten zijn (Grych et al., 2004). Daarnaast tonen verschillende onderzoeken aan dat geslacht hierbij een rol kan spelen (bijvoorbeeld Gagné, Drapeau, Melançon, Saint-jacques & Lépine, 2007).

Hoe deze drie factoren zich tot elkaar verhouden bij kinderen van basisschoolleeftijd is nog onbekend. Om deze reden richt dit onderzoek zich op de invloed van ouderlijke conflicten en ouderkind coalities op loyaliteitsproblemen en hoe sekse hierbij een rol speelt. Voordat deze samenhang wordt getoetst, wordt hieronder eerst besproken wat men verstaat onder ouderlijke

conflicten en loyaliteitsproblemen bij kinderen. Vervolgens wordt bekeken hoe beide factoren zich tot elkaar verhouden aan de hand van eerder beschreven onderzoek. Hierna wordt de koppeling met ouderkind coalities gemaakt. De systeemtheorie van Ludwig von Bertalanffy (1968) wordt hierbij als uitgangspunt gebruikt. Tot slot worden de verschillen tussen jongens en meisjes met betrekking tot de drie factoren besproken.

Ouderlijke conflicten

Ongeveer één op vier kinderen uit intacte gezinnen ervaren ernstige conflicten tussen hun ouders (Booth & Amato, 2001). Voor kinderen met gescheiden ouders ligt dit aandeel hoger (Kelly, 2000). In sommige gevallen nemen de conflicten alleen maar toe. Niet zo zeer de scheiding zelf, maar met name de conflicten tussen ouders zijn cruciaal voor de negatieve gevolgen voor kinderen (Booth & Amato, 2001; Buehler et al., 1998; Lansford, 2009). Onderzoek toont aan dat kinderen die herhaaldelijk worden blootgesteld aan ouderlijke conflicten een grotere kans hebben om gedragsproblemen, leerproblemen, emotionele problemen en sociale problemen te ontwikkelen (Grych & Fincham, 1993; Morawska & Thompson, 2009; Spruijt, 2007). Zij kunnen bijvoorbeeld angstige gevoelens ontwikkelen, stress ervaren en moeite hebben met het reguleren van hun eigen emoties (Morawska & Thompson, 2009). Het komt regelmatig voor dat kinderen met gescheiden ouders worden betrokken bij de ouderlijke conflicten (Bing, Nelson, & Wesolowski, 2009; Baker & Chambers, 2011). Ouders kunnen hen bewust of onbewust het gevoel geven dat zij tussen de ouders in staan of dat zij een kant moeten kiezen (Baker & Verrocchio, 2013; Bradford et al., 2008; Buehler et al., 2009; Fosco & Grych, 2010). Loyaliteitsproblemen komen bij kinderen in dergelijke situaties regelmatig voor (Emery, 1999).

Loyaliteitsproblemen

Loyaliteit en loyaliteitsproblemen zijn begrippen afkomstig van de psychiater Ivan Boszormenyi Nagy (Eerenbeemt & Oele, 1987). Loyaliteit duidt op gevoelens van betrokkenheid, aanhankelijkheid en genegenheid tot een ander. Daarbij wordt tegelijkertijd verantwoordelijkheid opgenomen voor de ander, er wordt voor diegene opgekomen, diens verwachtingen worden gerespecteerd en diens belangen verdedigd. Deze gevoelens van loyaliteit zijn inherent aan elke menselijke relatie (Driesen, 2016). Echter, Boszormenyi Nagy stelt dat de loyaliteit tussen ouders en kind uniek is. Het kind heeft namelijk zijn bestaan te danken aan zijn ouders waardoor het van nature loyaal is aan beiden. Loyaliteit tussen het kind en de ouders ontstaat reeds bij de geboorte en duurt levenslang (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 1986;

Eerenbeemt & Heusden, 1983; Eerenbeemt & Oele, 1987). Dit wordt ook wel de verticale loyaliteit genoemd (Boszormenyi Nagy, 2013). Een tweede vorm van loyaliteit is de horizontale loyaliteit die ontstaat wanneer de ouders het kind verzorgen en opvoeden. Deze loyaliteit wordt dus in loop der jaren uitgebouwd en verdiept (Eerenbeemt & Oele, 1987).

Men spreekt van een loyaliteitsprobleem als kinderen een innerlijk conflict ervaren wanneer zij het gevoel hebben te moeten kiezen tussen beide ouders. Wanneer kinderen hun loyaliteit uiten naar de ene ouder, hebben zij het gevoel dat zij de andere ouder tekort doen (Gardner, 2002). Zij voelen zich gevangen tussen hun ouders, wat stress en schuldgevoelens kan veroorzaken (Afifi & Schrodt, 2003; Amato & Afifi, 2006; Baker & Verrocchio, 2013; Lee, 2001). Loyaliteitsproblemen verhogen de kans op moeilijkheden in de ontwikkeling van kinderen (Amato & Afifi, 2006; Booth & Amato, 1994; Emery & Dillon, 1994). Kinderen met loyaliteitsproblemen lopen risico op de ontwikkeling van een depressie en afwijkend gedrag (Gerard, Buehler, Franck & Anderson, 2005). Deze problemen kunnen zelfs jaren na scheiding nog aanwezig zijn bij het kind (Amato & Afifi, 2006).

Loyaliteitsproblemen en ouderlijke conflicten vanuit het gezinssysteem

Na de scheiding spelen ouders een grote rol in het wel of niet ontwikkelen van een loyaliteitsprobleem bij het kind (Afifi & Schrodt, 2003). Dit kan verklaard worden vanuit de systeemtheorie van Ludwig von Bertalanffy (1968). Deze theorie beschouwt het gezin als een sociaal systeem, dat bestaat uit meerdere subsystemen zoals het ouderschapssysteem, het ouderkind systeem en het kind (broer/zus) -systeem. De subsystemen zijn hiërarchisch geordend en beïnvloeden elkaar onderling (Cox & Paley 2003; Minuchin, 1985). Volgens deze theorie kan geen enkel individu los worden geplaatst van zijn systeem. Veranderingen in de subsystemen zullen gevolgen hebben voor het gehele systeem (Von Bertalanffy, 1968; Drack, 2015). Daarbij wordt het ouder-subsysteem gezien als het meest bepalend voor de kwaliteit van het gehele gezinsfunctioneren (Erel & Burman, 1995). Het zogenaamde “spillover-effect” (Minuchin, 1974, 1985; Repetti, 1987), duidt op het feit dat processen binnen het ouder-subsysteem vaak doorsijpelen naar het ouder-kind systeem en kunnen uiteindelijk effect hebben op het kind zelf (Enger, 1988). Zo kunnen ouders, wanneer zij veel conflicten hebben, emotioneel uitgeput raken. Dit kan resulteren in een gebrek aan energie om warm te reageren op de emotionele behoeften van hun kinderen, de kinderen te monitoren en hen structuur te bieden (Katz & Gottman, 1996; Margolin, Gordis & John, 2001). Bovendien verhoogt dit de kans op prikkelbaarheid, woede en

frustratie bij de ouders, wat zou kunnen resulteren in meer conflicten tussen ouders en kind (Almeida, Wethington, & Chandler, 1999; Sears, Repetti, Reynolds, Robles & Krull, 2016). De negatieve opvoedgedragingen van ouders vormen een risicofactor voor een gezonde ontwikkeling van kinderen (DeGarmo, 2010; Hakvoort, Bos, Van Balen, & Hermanns, 2011).

Hoewel de “spillover-hypothese” in eerder onderzoek vaak als verklaring wordt gegeven voor gedragsproblemen bij kinderen, biedt deze hypothese in huidig onderzoek ook een verklaring voor het ontstaan van loyaliteitsproblemen. Zie bijvoorbeeld de meta-analyse van van Dijk en collega’s (2020), waaruit onder meer naar voren kwam dat ouderlijke conflicten na scheiding sterk samenhangen met *child adjustment*. Dit onderzoek hanteert hiermee een nieuwe benaderingswijze voor het ontstaan van loyaliteitsproblemen bij kinderen.

Ouderkind coalities

Zoals reeds werd beschreven, worden ouderlijke conflicten vaak geassocieerd met vijandig en negatief opvoedgedrag van de ouders (Almeida et al., 1999). Echter, het is ook mogelijk dat één van de ouders door het ontbreken van genegenheid en tevredenheid in de relatie met de eigen (ex)partner ter compensatie een toenemende aandacht heeft voor het kind. Dit wordt door Erel en Burman (1995) omschreven als de “compensatie hypothese”. Deze hypothese stelt dat de rolverdeling binnen het gezinssysteem gedurende een scheiding verandert (Arditti, 1999; Johnston, 1990). Grenzen tussen het ouderschapssysteem en het kindsysteem vervagen, waardoor een kind de rol van de ouder over kan nemen. De ouders delen bijvoorbeeld geheimen met hun kinderen en verwachten dat zij een luisterend oor zullen bieden. Hierdoor ontstaat er een hechte relatie tussen ouder en kind, wat kan resulteren in een coalitie (Erel & Burman, 1995; Grych et al., 2004; Krishnakumar & Buehler, 2000). De ouder, met wie een coalitie wordt gevormd, is directer of meer betrokken bij de opvoeding en verzorging dan de andere ouder (Ellis & Boyan, 2010). Dit kan bij het kind het risico op emotionele en gedragsproblemen verhogen. Dit wordt versterkt wanneer kinderen zich vijandig opstellen naar de andere ouder. Mogelijk vertonen zij vaker agressief gedrag, zijn impulsiever en hebben een lager zelfbeeld in vergelijking met peers die geen ouderkind coalitie vormen (Johnston, 1990; Fosco & Grych, 2008).

Uit onderzoek blijkt dat een kind in een ouderkind coalitie meer last heeft van loyaliteitsproblemen (Grych et al., 2004). Echter, het komt ook voor dat kinderen met hevige loyaliteitsproblemen, zelf een coalitie vormen met een ouder. De emotionele stress die zij ervaren

door de aanwezigheid van loyaliteitsproblemen weegt dan zwaarder dan de voordelen die zij ondervinden van het hebben van twee sterke ouder-kindrelaties (Amato & Sobolewski, 2007).

Sekseverschillen

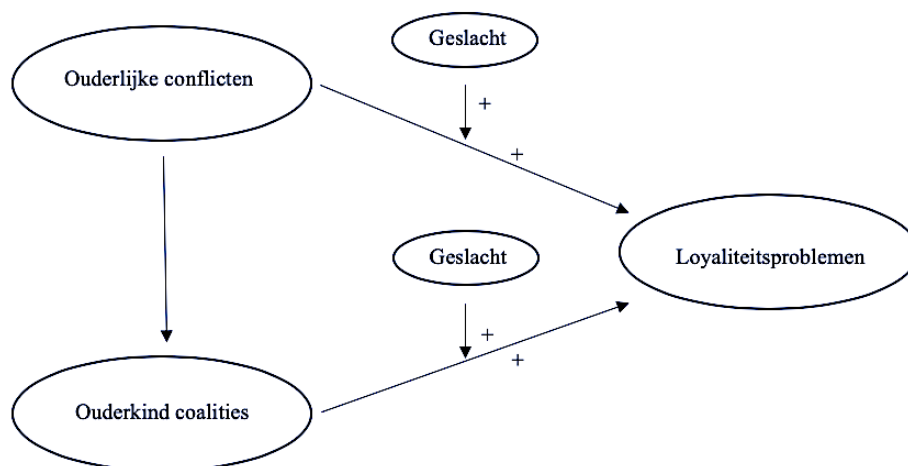
Onderzoek naar mogelijke verschillen tussen jongens en meisjes in de gevolgen van scheiding zijn niet consistent (Cui, 2003; Koerner et al., 2000). Onderzoek van Hetherington en Kelly (2002) toont aan dat ouders meer en langer ruzie maken in de aanwezigheid van hun zonen dan van dochters, wat kan leiden tot meer loyaliteitsproblemen bij zonen. Amato en Afifi (2006) stellen echter dat meisjes sterkere loyaliteitsproblemen laten zien aangezien de ouders hun dochter meer onder druk zouden zetten bij ouderlijke conflicten. Ook zijn dochters mogelijk kwetsbaarder voor stressoren van ouders (Koerner, Wallace, Lehman, Lee & Escalante, 2004). Bovendien zouden met name moeders hun zorgen na een scheiding vaker bespreken met hun dochter dan met hun zoon (Koerner, Wallace, Lehman & Raymond, 2002). Dit zou een verklaring kunnen geven waarom er vaker een moeder-kind coalitie wordt gevormd dan een vader-kind coalitie (Bradford et al., 2008; Ellis & Boyan, 2010) en waarom meisjes vaker betrokken zijn bij ouderlijke coalities dan jongens (Bell, Bell & Nakata 2001). Er is echter ook onderzoek dat beweert dat jongens vaker coalities vormen met een ouder (Gagné et al., 2007).

Huidig onderzoek

De hoofdvraag in dit onderzoek luidt: *Wat is de samenhang tussen ouderlijke conflicten, ouderkind coalities en loyaliteitsproblemen bij kinderen tussen de 7 en 13 jaar uit scheidingsgezinnen en is er een verschil tussen jongens en meisjes zichtbaar?* Hierbij zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

(1) *Wat is de samenhang tussen ouderlijke conflicten en loyaliteitsproblemen?* Onderzoek laat zien dat de mate van ouderlijke conflicten een grote rol spelen bij het ontwikkelen van loyaliteitsproblemen bij kinderen (Grych et al., 2004; Viry, 2014). Volgens het “spillover-effect” sijpelen conflicten tussen ouders vaak door naar de kinderen, wat kan leiden tot stress en loyaliteitsproblemen (Amato & Afifi, 2006; Grych et al., 2004). Daarbij speelt sekse een rol. Echter, de literatuur is niet consistent in welke rol sekse speelt. Wel zijn er meer onderzoeken die een hogere mate van loyaliteitsproblemen bij meisjes rapporteren (bijvoorbeeld Amato & Afifi, 2006) De hypothese is daarom als volgt: (H1) *Ouderlijke conflicten zijn gerelateerd aan een hogere mate van loyaliteitsproblemen bij kinderen. Dit verband is sterker voor meisjes.* (2) *Wat is de samenhang tussen ouderlijke conflicten en ouderkind coalities?* Ouders met veel conflicten

hebben vaker de neiging om meer te investeren in de ouder-kindrelatie waardoor er een ouderkind coalitie kan ontstaan. Dit kan verklaard worden vanuit de “compensatie hypothese” (Erel & Burman, 1995; Krishnakumar & Buehler, 2000). De literatuur biedt geen aanwijzingen voor een mogelijk verschil tussen geslacht. Hieruit volgt de volgende hypothese: *(H2) Ouderlijke conflicten zijn gerelateerd aan een hogere mate van ouderkind coalities binnen een gezinssysteem.* (3) *Wat is de samenhang tussen ouderkind coalities en loyaliteitsproblemen?* Uit onderzoek blijkt dat een kind dat een coalitie vormt met een ouder meer last heeft van loyaliteitsproblemen (Grych et al., 2004). Dit verband is andersom ook zichtbaar. Kinderen die hevige loyaliteitsproblemen ondervinden, kunnen zelf een coalitie vormen met een ouder. Daarbij worden moeder-dochter coalities het meest verwacht (Bell et al., 2001; Bradford et al., 2008; Ellis & Boyan, 2010). Hier is de volgende hypothese bij opgesteld: *(H3) Ouderkind coalities zijn gerelateerd aan de loyaliteitsproblemen bij kinderen. Daarbij zullen er vaker moeder-kind coalities worden gevonden dan vader-kind coalities en zijn meisjes vaker betrokken bij deze coalities dan jongens.* (4) *Wat is de rol van ouderlijke conflicten en ouderkind coalities met betrekking tot loyaliteitsproblemen en welke rol speelt het geslacht hierbij?* Zoals hierboven reeds is benoemd, stelt de literatuur dat zowel ouderlijke conflicten als ouderkind coalities samengaan met meer loyaliteitsproblemen. Ook zullen ouderlijke conflicten en ouderkind coalities met elkaar samenhangen. Daarbij wordt verwacht dat geslacht van invloed is op de samenhang tussen ouderlijke conflicten en loyaliteitsproblemen en tussen ouderkind coalities en loyaliteitsproblemen. Hieruit volgt de hypothese: *(H4) Zowel ouderlijke conflicten als ouderkind coalities zijn voorspellers voor de sterkte van de loyaliteitsproblemen bij kinderen. Hierbij fungeert het geslacht als moderator.*

Figuur 1. Modererend conceptueel model

Methode

Procedure

Het huidige onderzoek maakt gebruik van de datagegevens uit ‘KIES voor het kind!’ verzameld in de periode 2009-2011 (Van der Valk et al., 2013). Dit project is een *Randomized Controlled Trial* (RCT-studie) naar de effectiviteit van een preventief interventieprogramma voor kinderen na scheiding (KIES: Kinderen In Echtscheiding Situaties). Dit programma wordt aangeboden op scholen en bestaat uit acht bijeenkomsten voor de kinderen en twee bijeenkomsten voor de ouders. Om een controlegroep en een experimentele groep te kunnen vormen, vond er een randomisatie plaats op schoolniveau. De deelnemende kinderen, ouders en leerkrachten vulden een vragenlijst in op vier momenten in het onderzoek: Tijdstip 1 (voorafgaand aan KIES), tijdstip 2 (direct na KIES), tijdstip 3 (eerste follow-up meting, een half jaar na KIES) en tijdstip 4 (tweede follow-up meting, een jaar na KIES). Deze data is gebruikt om de samenhang tussen verschillende variabelen te toetsen. Daarbij wordt er in dit onderzoek geen onderscheid meer gemaakt tussen de KIES-groep en de controlegroep. De ouders en leerkrachten worden niet meegenomen in de steekproef.

Steekproef

In totaal deden er veertien scholen mee aan het onderzoek. Hierbij vielen er negen scholen in de KIES-conditie en vijf scholen in de controleconditie. In totaal zaten er 80 kinderen in de KIES-groep en 76 kinderen in de controlegroep.

Het databestand bestaat uit 156 kinderen van gescheiden ouders. Hiervan zijn er 78 jongens (50%) en 78 meisjes (50%). De gemiddelde leeftijd is 10 jaar ($SD = 1.22$). De totale steekproef bestaat voor 69% uit autochtone kinderen, 10% uit kinderen met een Westerse herkomst en voor 21% uit kinderen met een niet-Westerse herkomst. Deze kinderen komen uit zowel formele (na een huwelijk) als uit informele (na langdurig samenwonen) scheidingsgezinnen. De duur sinds de scheiding verschilt van 0 tot 12 jaar geleden ($M = 5.07$, $SD = 3.0$). De meerderheid van de kinderen is vooral woonachtig bij moeder (66%), enkele kinderen bij vader (3%). Bij 19% is er sprake van co-ouderschap.

Instrumenten

Alle variabelen in dit onderzoek zijn gebaseerd op de zelfrapportage gegevens van kinderen.

Ouderlijke conflicten. De conflicten tussen ouders na scheiding zijn gemeten met een verkorte versie van de *Conflict awareness* schaal (Grych, Seid & Fincham, 1992). Deze bestaat uit vijf items die worden ingevuld aan de hand van een 5-punts Likert-schaal (1 = ‘nooit’ tot 5 = ‘voortdurend’). Een voorbeeld van een item is: “*Hoe vaak maken je ouders ruzie over de opvoeding?*”. Deze schaal is geconstrueerd door de gemiddelden over de items te nemen. Hierbij duidt een hoge schaalscore op relatief veel conflicten tussen ouders. De betrouwbaarheid van dit instrument was goed op t1 – t4, met een α tussen .79 en .85 (Allen, Bennet, & Heritage, 2014).

Ouderkind coalities. Om de ouderkind coalities te construeren, wordt de absolute verschilscore tussen de relatiekwaliteit tussen moeder en kind en vader en kind bepaald. De relatiekwaliteit wordt gemeten door de *Inventory of Parent and Peer Attachment* ([IPPA]; Armsden, McCauley, Greenberg, Burke & Mitchell, 1990). De IPPA wordt door het kind ingevuld zowel over moeder als over vader en maakt gebruik van een 6-punts Likert-schaal (1 = ‘nooit’ tot 6 = ‘altijd’). De IPPA bestaat uit drie subschalen. De vervreemding-schaal (6 items) meet de mate waarin er negatieve gevoelens aanwezig zijn ten opzichte van ander. Een voorbeelditem is: “*Ik krijg te weinig aandacht van mijn moeder*”. De communicatie-schaal (3 items) meet de kwaliteit van de communicatie tussen ouder en kind. Een voorbeelditem is: “*Ik vertel mijn moeder over mijn problemen en zorgen.*” De vertrouwen-schaal bestaat eveneens uit drie items en meet de mate van vertrouwen tussen ouders en kind. Bovendien wordt er gemeten of de gevoelens en wensen gerespecteerd en geaccepteerd worden door de ander. Een voorbeelditem is: “*Mijn moeder accepteert mij zoals ik ben.*” Een significant verschil in relatiekwaliteit tussen beide ouders wijst op een mogelijke ouderkind coalitie.

De betrouwbaarheid van de vragenlijst over de relatiekwaliteit met vader varieerde van $\alpha = .82$ tot $\alpha = .90$ op t1 – t4. Dit wordt gezien als een goede betrouwbaarheid. Ook de betrouwbaarheid van de vragenlijst over de relatiekwaliteit met moeder kan worden beoordeeld als goed, met een α tussen de .77 en .85 op t1 – t4 (Allen et al., 2014).

Loyaliteitsproblemen. Loyaliteitsproblemen na scheiding zijn gemeten met de *Children’s Perception of Interparental Conflict Scale* ([CPIC]; Grych et al., 1992). Deze meet verschillende aspecten van ouderlijke conflicten vanuit het gezichtspunt van het kind. In het huidige onderzoek is hiervan de dimensie ‘triangulatie’ (5 items) meegenomen. Dit is de mate waarin kinderen het gevoel hebben dat zij betrokken worden in de ouderlijke conflicten. Antwoorden worden gegeven middels een 3-punts Likert-schaal (1 = ‘niet waar’ tot 3 = ‘waar’).

Een voorbeeld van een item is: “*Mijn moeder wil dat ik haar kant kies wanneer zij ruzie heeft met mijn vader*”. De schaalscore bestaat uit het gemiddelde van de items waarbij een hoge score op de vragenlijst duidt op een hoge mate van loyaliteitsproblemen bij het kind. De betrouwbaarheid van deze schaal wordt beoordeeld als goed, met α tussen de .62 en .71 op t1 – t4 (Allen et al., 2014).

Analyseplan

Om te onderzoeken of ouderlijke conflicten, ouderkind coalities en loyaliteitsproblemen met elkaar samenhangen waarbij geslacht een moderator is, worden verschillende toetsen uitgevoerd in SPSS. Allereerst worden de KIES en de controleconditie vergeleken voor alle variabele uit dit onderzoek middels een onafhankelijke t-toets. Wanneer beide groepen niet significant van elkaar verschillen, kunnen zij samen worden genomen in de analyses. Hierna wordt de variabele ouderkind coalitie geconstrueerd en worden de beschrijvende statistieken weergegeven.

Om de eerste drie hypothesen te kunnen toetsen, wordt er gebruik gemaakt van bivariate correlatieanalyses. Hierbij worden de assumpties getoetst waarbij er wordt gecontroleerd op normaliteit, uitschieters, multicollineariteit tussen de onafhankelijke en afhankelijke variabelen en normaliteit, lineariteit en homoscedasticiteit van de residuen (Allen et al., 2014). Deze correlatieanalyses worden zowel voor jongens als voor meisjes getoetst voor alle variabelen op alle meetmomenten.

De laatste hypothese wordt getoetst middels hiërarchische multipiele regressie op t1 – t4. Het eerste model toetst de relatie tussen de predictor ouderlijke conflicten op de afhankelijke variabele loyaliteitsproblemen. In model 2 wordt de predictor ouderkind coalitie toegevoegd. Vervolgens wordt geslacht als dummyvariabelen toegevoegd waarbij alle jongens een 0 krijgen en alle meisjes een 1. Hierna worden de interactietermen geslacht x ouderlijke conflicten en geslacht x ouderkind coalitie aangemaakt. Hierna wordt bepaald welke model de best fit geeft. Wanneer de interactie-effecten niet significant blijken, kan worden geconcludeerd dat geslacht geen moderator is. Om van een significantie te kunnen spreken, wordt voor alle analyses $\alpha < .05$ gehanteerd.

Resultaten

Verschillen tussen controlegroep en KIES-groep

De onafhankelijke t-toetsen tonen aan dat de controlegroep en de KIES-groep niet significant van elkaar verschillen, met uitzondering van de variabele ouderkind coalitie op t2. De

KIES-groep scoort hier significant hoger dan de controlegroep, $t(116.219) = 2.964$, $p = .004$. Dit is een klein effect, $d = .49$. Deze toetsen geven geen aanleiding om de samenstelling van de steekproef in de analyses te wijzigen.

Constructie variabele ouderkind coalities

Om de ouderkind coalities te kunnen analyseren, is allereerst de verschillscore bepaald tussen de moeder-kind en de vader-kind relatiekwaliteit. Deze geeft inzicht in de richting van de ouderkind coalitie. Zo wijst een positieve score op een mogelijke coalitie met moeder en een negatieve score op een mogelijke coalitie met vader. In Bijlage 1 is te zien dat de verschillscores positief zijn. Dit betekent dat de meerderheid van de coalities gevormd wordt met moeder. Daarnaast is de absolute verschillscore, opgenomen in Tabel 1, berekend. Deze geeft geen inzicht in de richting, maar in de sterkte van de coalitie. De absolute verschillscore wordt meegenomen in de verdere analyses.

Beschrijvende gegevens

Tabel 1 laat zien dat gemiddelden van jongens en meisjes voor t1 – t4 vrij constant blijven. Bovendien valt op dat meisjes op alle variabelen en op alle meetmomenten consistent hoger scoren dan jongens. Deze verschillen zijn echter niet significant.

Tabel 1. *Beschrijvende gegevens van de steekproef (N = 156)*

Variabele	Jongens			Meisjes			ΔScore		
	N	M	SD	N	M	SD	p	ΔM	SD
T1 Ouderlijke conflicten	73	1.701	.775	69	1.915	.777	.104	-.213	.130
Loyaliteitsproblemen	72	1.285	.439	63	1.365	.414	.277	-.080	.074
Ouderkind coalitie	74	.629	.794	74	.918	1.043	.060	-.289	.152
T2 Ouderlijke conflicten	74	1.787	.765	70	1.936	.869	.275	-.149	.136
Loyaliteitsproblemen	69	1.300	.438	68	1.349	.430	.514	-.049	.074
Ouderkind coalitie	75	.640	.778	68	.891	.911	.080	-.251	.142
T3 Ouderlijke conflicten	61	1.741	.741	65	1.880	.754	.299	-.139	.133
Loyaliteitsproblemen	59	1.273	.408	58	1.289	.356	.827	-.015	.071

	Ouderkind coalitie	65	.554	.736	65	.762	.775	.120	-.208	.133
T4	Ouderlijke conflicten	68	1.766	.806	64	1.910	.788	.302	-.144	.139
	Loyaliteitsproblemen	58	1.267	.365	58	1.289	.356	.354	-.066	.071
	Ouderkind coalitie	65	.604	.781	62	.899	1.054	.077	-.295	.165

Assumpties

Het toetsen van de assumpties gaf voor enkele variabelen een rechts-scheve normaalverdeling. Immers, er zijn meer kinderen die weinig problemen ervaren met betrekking tot de scheiding dan kinderen die veel problemen ervaren. Deze verdelingen werden niet als problematisch ervaren voor het verdere uitvoeren van de analyses.

Correlatie tussen de variabelen

Ouderlijke conflicten en Loyaliteitsproblemen. Tabel 3 bevat voor zowel jongens als voor meisjes de Pearson correlaties tussen ouderlijke conflicten en loyaliteitsproblemen op t1 – t4. Zie Bijlage 2 voor de correlaties van de totale steekproef. Jongens laten op t1, t2 en t3 significantie correlaties zien die allen te indiceren zijn als een zwak positief verband. Meisjes laten op t1 - t4 significante correlaties zien. Dit varieert van een zwak positief verband tot op t1, $r(57) = .402$ $p < .01$ tot een matig positief verband op t2 $r(63) = .629$ $p < .001$. Op t2, t3 en t4 laten meisjes een sterkere correlatie zien. Concluderend blijken meer ouderlijke conflicten samen te hangen met meer loyaliteitsproblemen. Deze samenhang blijkt vaker voor te komen bij meisjes dan voor jongens. Ook blijkt deze sterker te zijn voor meisjes, met uitzondering van t1.

Ouderlijke conflicten en Ouderkind coalitie. Bovendien is in Tabel 3 de Pearson correlaties tussen ouderlijke conflicten en ouderkind coalitie op t1 – t4 weergegeven. Zie voor een de correlaties van de totale steekproef Bijlage 3. Zowel jongens, $r(62) = .295$, $p < .05$, als meisjes, $r(58) = .348$, $p < .01$, laten op t4 een significantie correlatie zien. Dit zijn twee zwakke positieve verbanden. Concluderend hangen meer ouderlijke conflicten niet op alle meetmomenten samen met een sterkere ouderkind coalitie bij kinderen.

Ouderkind coalitie en Loyaliteitsproblemen. Tot slot toont Tabel 3 de correlaties tussen ouderkind coalities en loyaliteitsproblemen op t1 – t4. Alleen de jongens tonen een significante correlatie op t4 $r(52) = .326$, $p < .05$. Dit wijst op een zwak positief verband. Geconcludeerd kan worden dat alleen op t4 jongens meer loyaliteitsproblemen laten zien wanneer de sterkte van de ouderkind coalitie toeneemt. In Bijlage 4 zijn de correlaties opgenomen van de totale steekproef.

Running head: CONFLICTEN, OUDERKIND COALITIES EN LOYALITEITSPROBLEMEN

Tabel 3. Correlatie tussen Ouderlijke conflicten, Loyaliteitsproblemen en Ouderkind coalities op t1 – t4

	Conflicten t1	Conflicten t2	Conflicten t3	Conflicten t4	Loyaliteit t1	Loyaliteit t2	Loyaliteit t3	Loyaliteit t4	Coalitie t1	Coalitie t2	Coalitie t3	Coalitie t4	Jongens
Conflicten t1	1	.521***	.545***	.342**	.410***	.282*	.172	.307*	.159	.008	.035	.134	
Conflicten t2	.606***	1	.559***	.626***	.222	.388**	.186	.101	.173	.015	.190	.230	
Conflicten t3	.506***	.842***	1	.644***	.249	.254	.476***	.236	-.055	-.108	.086	.008	
Conflicten t4	.614***	.699***	.741***	1	.226	.276*	.521***	.176	.057	-.142	.285*	.295*	
Loyaliteit t1	.402**	.433**	.289*	.311*	1	.291*	.132	.346*	.204	.109	.131	.024	
Loyaliteit t2	.393**	.629***	.564***	.501***	.400**	1	.364**	.421**	.072	-.052	.135	-.024	
Loyaliteit t3	.370**	.489***	.593***	.595***	.450**	.480***	1	.342*	-.097	-.043	.138	.042	
Loyaliteit t4	.373**	.494***	.623***	.549***	.401**	.560***	.689***	1	.063	.088	.233	.326*	
Coalitie t1	.235	.228	.199	.323**	.225	.176	.055	.129	1	.681***	.641***	.724***	
Coalitie t2	.403**	.231	.151	.243	.112	.152	-.043	.080	.796***	1	.704***	.669***	
Coalitie t3	.068	-.044	.030	.151	.050	-.040	.058	-.130	.603***	.621***	1	.748***	
Coalitie t4	.202	.174	.309*	.348**	-.036	.222	.065	.108	.716***	.714***	.704***	1	
Meisjes													

Noot. N varieerde van 48 tot 74

***. $p < .001$ (2-tailed) **. $p < .01$ (2-tailed) *. $p < .05$ (2-tailed)

Hiërarchische meervoudige regressie

Om te onderzoeken of ouderlijke conflicten, ouderkind coalities en loyaliteitsproblemen met elkaar samenhangen waarbij geslacht een moderator is, wordt een hiërarchische meervoudige regressie uitgevoerd op t1-t4. Hieronder worden de resultaten weergegeven.

Meetmomenten 1, 2 en 3. In Tabel 6 is te zien dat ouderlijke conflicten op t1-t3 een significant percentage van de variantie in scores op loyaliteitsproblemen verklaart. Deze verklaarde variantie varieert van 18% tot 30.5%. De Beta van ouderlijke conflicten in deze univariate modellen varieert van .42 tot .55 en is significant. Zie Tabel 7. Cohen (1988) indiceert deze drie effecten als een middelgroot tot groot effect. De toevoeging van de variabele ouderkind coalitie zorgt voor een extra verklaarde variantie die varieert van 0% tot 1.5%. Samen zorgen ouderlijke conflicten en ouderkind coalitie voor een verklaarde variantie van 19.1% tot 30.8%. De regressie coëfficiënten in de multivariate modellen, laten zien dat de Beta van ouderlijke conflicten variëren van .39 tot .55. Ouderkind coalities hebben een Beta dat varieert van -.01 tot .13 en zijn hiermee geen significante voorspellers. In de volgende stap wordt de variabele geslacht toegevoegd. Geslacht zorgt voor een extra 0% tot 0.3% verklaarde variantie. De bijbehorende Beta voor deze multivariate modellen varieert van -.05 tot .02 en zijn niet significant voor de afhankelijke variabele loyaliteitsproblemen. De toevoeging van de interactie-effecten tussen geslacht en ouderlijke conflicten en geslacht en coalitie zorgt voor een extra verklaarde variantie tussen de 0.6% en 1.8% met een Beta dat varieert van -.12 tot .23 en zijn niet significant. Zie Tabel 6 en 7.

Concluderend blijkt ouderlijke conflicten een significante voorspeller te zijn voor de variantie in de scores op de variabele loyaliteitsproblemen op t1-t3. Deze voorspeller heeft een middelgroot tot groot effect op de scores. De variabelen ouderkind coalitie en geslacht en de interactie-effecten blijken geen significantie voorspellers te zijn.

Meetmoment 4. Opvallend zijn de regressiemodellen op meetmoment 4. In Tabel 6 is te zien dat ouderlijke conflicten een significante 18% van de variantie in scores op loyaliteitsproblemen verklaart. De Beta voor dit univariate model heeft een significante waarde van .43, zie Tabel 7. De toevoeging van ouderlijke conflicten zorgt voor een extra 0.8% verklaarde variantie met een Beta .10. Dit is niet significant. Ook de toevoeging van geslacht, resulteert in een niet significante verklaarde variantie. Deze variabele verklaart 0.6% en heeft een Beta van .076. Wanneer het interactie-effect geslacht x conflict wordt toegevoegd is te zien een

extra 2,1 % variantie verklaard wordt. Hierbij hoort een niet significante Beta van .49. Dit multivariate model wijkt af van de modellen op t1-t3. Waar in model 4 op t1-t3 de variabele ouderlijke conflicten consistent significant blijft, is op t4 deze variabelen niet langer significant. Wanneer in de laatste stap het interactie-effect geslacht x coalitie wordt toegevoegd, blijkt de variabele ouderkind coalitie wel significant met een Beta van .37. Hoewel geslacht, met een Beta van -.27, geen significante voorspeller is voor loyaliteitsproblemen, zijn de interactie-effecten wel significant in dit model. Geslacht x conflicten heeft een Beta .61 en geslacht x coalitie een Beta van -.45, zie Tabel 7. Dit multivariate model is significant en verklaart in totaal 26.5% van de variantie. Dit wijst op een middelmatig effect, zie Tabel 6 (Cohen, 1988).

Concluderend laat t4 zien dat ouderkind coalitie, geslacht x conflicten en geslacht x coalitie significante voorspellers zijn voor loyaliteitsproblemen. Meer specifiek laat de positieve Beta voor de variabele ouderkind coalitie zien dat kinderen die een sterkere band hebben met moeder dan met vader, meer loyaliteitsproblemen ondervinden. Het interactie-effect tussen geslacht en ouderlijke conflicten wijst op een positief verband tussen ouderlijke conflicten en loyaliteitsproblemen voor meisjes. De negatieve Beta voor het interactie-effect tussen geslacht en coalitie lijkt aan te tonen dat meisjes met een sterkere ouderkind coalitie minder loyaliteitsproblemen ervaren op dit meetmoment.

Tabel 6. *Verklaarde variantie in regressieanalyse*

Regressie-model		R	R Square	Adjusted R Square	SE	F
T1	1	.424 ^a	.180 ^{***}	.173	.397	27.147
	2	.442 ^b	.195	.182	.395	14.920
	3	.442 ^c	.195	.175	.396	9.867
	4	.444 ^d	.197	.170	.398	7.413
	5	.444 ^e	.198	.164	.399	5.910
T2	1	.507 ^a	.257 ^{***}	.251	.374	44.292
	2	.507 ^b	.257	.245	.376	21.987
	3	.508 ^c	.258	.240	.377	14.578
	4	.514 ^d	.264	.241	.377	11.237
	5	.515 ^e	.265	.236	.378	8.962
T3	1	.552 ^a	.305 ^{***}	.299	.323	48.733
	2	.555 ^b	.308	.296	.324	24.515
	3	.558 ^c	.311	.292	.324	16.406
	4	.558 ^d	.311	.286	.326	12.207

	5	.559 ^c	.312	.280	.327	9.718
T4	1	.427 ^a	.183 ^{***}	.175	.331	23.447
	2	.437 ^b	.191	.175	.331	12.275
	3	.443 ^c	.197	.173	.332	8.397
	4	.473 ^d	.224	.194	.328	7.368
	5	.514 ^e	.265 [*]	.228	.320	7.266

a. Predictors: (constant) Ouderlijke conflicten

b. Predictors: a + Ouderkind coalitie

c. Predictors: b + Geslacht

d. Predictors: c + Geslacht x conflicten

e. Predictors: d + Geslacht x coalitie

***. $p < .001$ ** . $p < .01$ * . $p < .05$

Tabel 7. Coëfficiënten in regressieanalyse

Regressiemodel		B	Std. Error	Beta	t
T1	1 Ouderlijke conflicten	.235	.045	.424 ^{***}	5.210
	2 Ouderlijke conflicten	.217	.046	.391 ^{***}	4.680
	Ouderkind coalitie	.059	.038	.129	1.546
	3 Ouderlijke conflicten	.216	.047	.391 ^{***}	4.619
	Ouderkind coalitie	.059	.039	.128	1.506
	Geslacht	.003	.073	.004	.047
	4 Ouderlijke conflicten	.238	.064	.429 ^{***}	3.718
	Ouderkind coalitie	.060	.039	.132	1.536
	Geslacht	.085	.182	.097	.643
	Interactie geslacht x conflict	-.045	.092	-.115	-.487
	5 Ouderlijke conflicten	.235	.065	.424 ^{***}	3.627
	Ouderkind coalitie	.076	.062	.167	1.228
	Geslacht	.093	.185	.107	.503
	Interactie geslacht x conflict	-.038	.095	-.097	-.401
Interactie geslacht x coalitie	-.027	.080	-.055	-.335	
T2	1 Ouderlijke conflicten	.265	.040	.507 ^{***}	6.655
	2 Ouderlijke conflicten	.266	.040	.508 ^{***}	6.586
	Ouderkind coalitie	-.004	.039	-.008	-.107
	3 Ouderlijke conflicten	.265	.041	.506 ^{***}	6.520
	Ouderkind coalitie	-.006	.040	-.011	-.146
	Geslacht	.020	.067	.023	.296
	4 Ouderlijke conflicten	.219	.059	.419 ^{***}	3.725
	Ouderkind coalitie	-.011	.040	-.021	-.272
	Geslacht	-.143	.166	-.166	-.864
	Interactie geslacht x conflict	.088	.081	.233	1.077

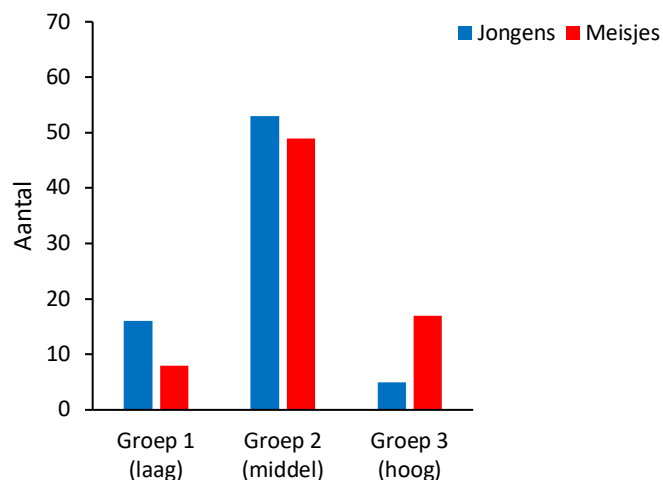
T3	5	Ouderlijke conflicten	.219	.059	.419***	3.711
		Ouderkind coalitie	-.028	.059	-.055	-.480
		Geslacht	-.161	.172	-.186	-.936
		Interactie geslacht x conflict	.084	.082	.233	1.024
		Interactie geslacht x coalitie	.033	.081	.057	.404
	1	Ouderlijke conflicten	.287	.041	.552***	6.981
	2	Ouderlijke conflicten	.285	.041	.548***	6.888
		Ouderkind coalitie	.029	.040	.057	.715
	3	Ouderlijke conflicten	.288	.042	.554***	6.902
		Ouderkind coalitie	.034	.041	.068	.834
		Geslacht	-.042	.063	-.054	-.662
	4	Ouderlijke conflicten	.297	.060	.571***	4.939
		Ouderkind coalitie	.034	.042	.067	.822
		Geslacht	-.010	.165	-.013	-.061
		Interactie geslacht x conflict	-.017	.084	-.049	-.207
T4	5	Ouderlijke conflicten	.295	.060	.576***	4.879
		Ouderkind coalitie	.052	.063	.103	.832
		Geslacht	.007	.172	.009	.040
		Interactie geslacht x conflict	-.015	.084	-.044	-.182
		Interactie geslacht x coalitie	-.032	.084	-.057	-.384
	1	Ouderlijke conflicten	.198	.041	.427***	4.842
	2	Ouderlijke conflicten	.186	.042	.402***	4.392
		Ouderkind coalitie	.038	.037	.095	1.041
	3	Ouderlijke conflicten	.185	.042	.400***	4.360
		Ouderkind coalitie	.032	.037	.081	.869
		Geslacht	.055	.065	.076	.842
	4	Ouderlijke conflicten	.108	.058	.523	1.866
		Ouderkind coalitie	.020	.037	.050	.540
		Geslacht	-.239	.167	-.330	-1.430
		Interactie geslacht x conflict	.157	.082	.489	1.907
5	Ouderlijke conflicten	.096	.057	.207	1.679	
	Ouderkind coalitie	.148	.066	.370*	2.262	
	Geslacht	-.197	.165	-.271	-1.194	
	Interactie geslacht x conflict	.197	.082	.614*	2.395	
	Interactie geslacht x coalitie	-.186	.079	-.447*	-2.355	

Noot. Afhankelijke variabele: Loyaliteitsproblemen

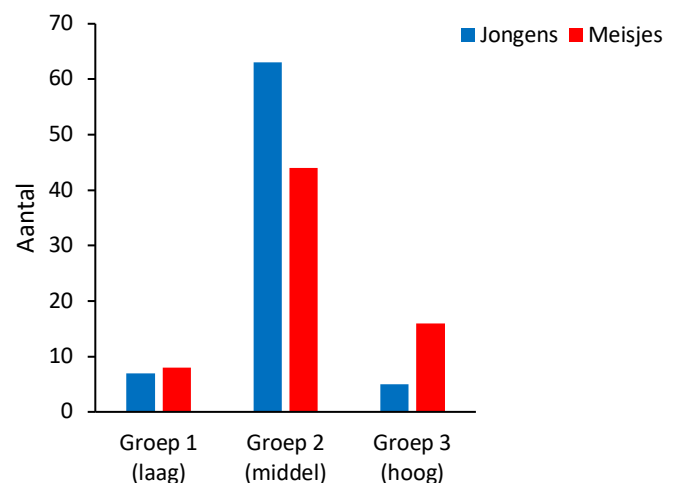
***. $p < .001$ **. $p < .01$ *. $p < .05$

Additionele analyses

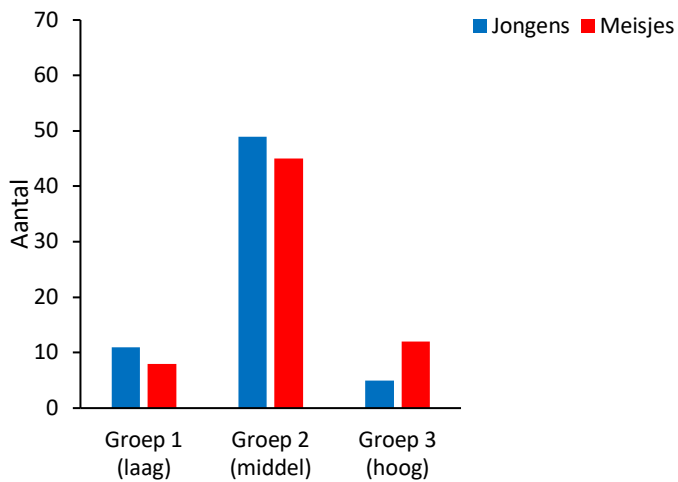
Na aanleiding van de bevindingen van de hiërarchische multipale regressie op meetmoment 4, zijn er additionele analyses uitgevoerd. Deze analyses trachten, weliswaar op een exploratieve wijze, meer inzicht te geven in de samenhang tussen geslacht en ouderkind coalities. Door gebruik te maken van dummyvariabelen, is de totale steekproef ingedeeld in drie groepen. Groep 1 bestaat uit de laagst scorende 15% van de participanten op ouderkind coalitie. Groep 2 wordt gevormd door 70% van de participanten die gemiddeld scoren en groep 3 bestaat uit de hoogst scorende 15% van de participanten op deze variabele. Vervolgens is er gekeken naar de verhouding tussen jongens en meisjes binnen deze drie groepen, zie Figuur 2 tot en met 5. Deze verschillen zijn bovendien getoetst middels een kruistabel met chi-kwadraat toets (Bijlage 5). Hieruit blijkt het verschil tussen jongens en meisjes significant te zijn voor groep 3 op t1, $\chi^2(1, N = 156) = 7.620, p = .006$. In deze groep bestaat de meerderheid uit meisjes. Op t 2 in groep 2 zijn er significant meer jongens, $\chi^2(1, N = 156) = 10.741, p < .001$ en in groep 3 meer meisjes, $\chi^2(1, N = 156) = 6.658, p = .010$. Op t4 in groep 3, $\chi^2(1, N = 156) = 4.019, p = .045$, zijn er significant meer meisjes. Bovenstaande verschillen variëren van $\phi = .161$ tot $\phi = .262$ en worden gezien als kleine effecten. Dit toont aan dat het aandeel meisjes in de groepen met de sterkste ouderkind coalitie significant groter is voor vrijwel alle meetmomenten, echter is dit effect klein. Daarnaast is enkel het aandeel jongense significant groter in de middelste groep op t2.

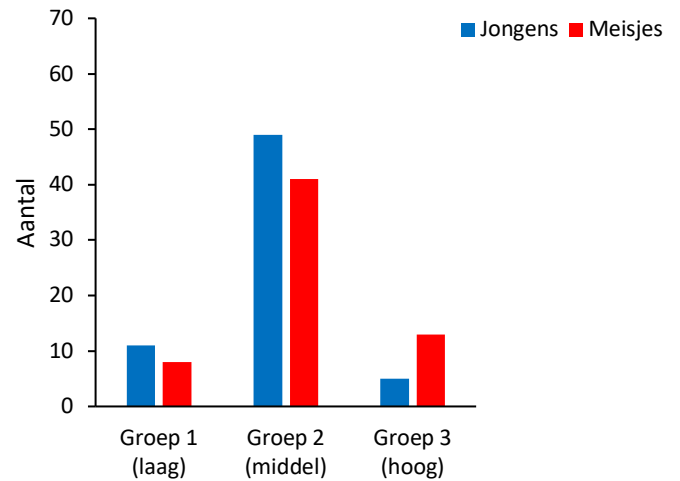
Figuur 2. Verhouding jongens en meisjes op t1

Figuur 3. Verhouding jongens en meisjes op t2

Figuur 4. Verhouding jongens en meisjes op t3

Figuur 5. Verhouding jongens en meisjes op t4

Conclusie en discussie

Dit onderzoek trachtte meer inzicht te geven in de samenhang tussen de variabelen ouderlijke conflicten, ouderkind coalitie en loyaliteitsproblemen bij kinderen van 7 tot 13 jaar uit scheidingsgezinnen. Daarbij werd de rol van geslacht in kaart gebracht. Hoewel het verband tussen ouderlijke conflicten en loyaliteitsproblemen meerdere malen in onderzoek is aangetoond, is de rol van ouderkind coalities nog weinig onderzocht.

De eerste onderzoeksvraag luidde als volgt: “*Wat is de samenhang tussen ouderlijke conflicten en loyaliteitsproblemen?*”. Op basis van eerdere onderzoeken werd verwacht dat meer ouderlijke conflicten zouden leiden tot een hogere mate van loyaliteitsproblemen bij kinderen. Daarbij zou dit verband sterker zijn voor meisjes. Uit de resultaten blijken ouderconflicten inderdaad positief gecorreleerd te zijn aan loyaliteitsproblemen. Deze correlatie was sterker voor meisjes dan jongens en was ook vaker significant. Deze bevinding komt overeen met verwachtingen vanuit het “spillover-effect” waarbij conflicten tussen ouders doorsijpelen naar de kinderen. Dit kan bij het kind leiden tot de vorming van loyaliteitsproblemen (Amato & Afifi, 2006; Grych et al., 2004). Hierbij lijkt een verschil te zijn tussen jongens en meisjes. Deze resultaten ondersteunen deels het onderzoek van Amato en Afifi (2006) waarin werd aangetoond dat meisjes vaker loyaliteitsproblemen laten zien dan jongens omdat de ouders hun dochter meer onder druk zouden zetten bij ouderlijke conflicten. Een andere mogelijke verklaring voor dit

verschijnsel wordt gevonden door Koerner en collega's (2004). Zij stellen dat dochters mogelijk kwetsbaarder zijn voor de stressoren van de ouders.

De tweede onderzoeksvraag luidde: "*Wat is de samenhang tussen ouderlijke conflicten en het vormen van ouderkind coalities?*". Hierbij werd er een positief verband verwacht. Dit verband is slechts gedeeltelijk aangetoond. Alleen op meetmoment 4 werd er een correlatie gevonden tussen beide variabelen. Dit gaat om een zwak en middelmatig positief verband en geeft dus onvoldoende bewijs om de hypothese aan te nemen. De "compensatie hypothese", waarmee het investeren in de ouder-kindrelatie door de ouder als gevoel van schuld wordt bedoeld (Erel & Burman, 1995; Krishnakumar & Buehler, 2000), wordt hiermee niet ondersteund. Bovendien ondersteunen deze resultaten niet de theorie dat bij conflictueuze scheidingen een ouderkind coalitie gevormd kan worden doordat de ene ouder het kind probeert op te zetten tegen de andere ouder (Kelly & Emery, 2003).

De derde vraag luidde: "*Wat is de samenhang tussen ouderkind coalities en loyaliteitsproblemen?*". Hierbij werd verwacht dat ouderkind coalities gerelateerd zijn aan de loyaliteitsproblemen bij kinderen en dat er vaker moeder-kind coalities dan vader-kind coalities zijn. Daarbij zijn meisjes vaker betrokken bij deze coalities dan jongens. De resultaten in dit onderzoek toont slechts op één moment een correlatie aan, en wel voor jongens. Dit leidt tot het verwerpen van de hypothese. Het ontbreken van een verband tussen coalities en loyaliteitsproblemen is in overeenkomst met het onderzoek van Amato en Sobolewski (2007) waaruit blijkt dat kinderen zelf min of meer kiezen om een ouderkind coalitie te vormen zodat zij minder loyaliteitsproblemen ervaren. De emotionele rust die zij hierdoor verkrijgen, weegt dan zwaarder mee dan de voordelen van twee sterke ouder-kindrelaties. Bovendien geven deze resultaten geen bewijs voor het omgekeerde effect, zoals werd aangetoond door Grych en collega's. Zij stelden namelijk dat een kind dat betrokken is bij een coalitie met een ouder meer last heeft van loyaliteitsproblemen (Grych et al., 2004). De significante correlatie voor jongens op t4 steunt daarentegen deels het onderzoek van Gagné (2007) waarin beweerd werd dat jongens vaker coalities vormen met een ouder. Opgemerkt moet worden dat mogelijk de leeftijd van het kind een rol speelt voor het ontbreken van een verband tussen loyaliteitsproblemen en ouderkind coalities. Immers, zowel het onderzoek van Amato en Sobolewski (2007) als het onderzoek van Grych en collega's (2004) is uitsluitend gericht op adolescenten. Daarbij bevat de steekproef in dit onderzoek wellicht te weinig variantie in scores op de variabele ouderkind coalitie, waardoor

een significant verband met loyaliteitsproblemen uit bleef. Kortom, de resultaten laten zien dat conflicten tussen ouders samengaan met een significant verhoogde mate van loyaliteitsproblemen, waarbij meisjes vaker en sterkere correlaties laten zien dan jongens. Deze resultaten ondersteunen niet voldoende het verband tussen ouderkind coalitie en loyaliteitsproblemen en ouderlijke conflicten en ouderkind coalitie. Wel is er een aanwijzing op t4 gevonden voor een positieve relatie tussen ouderlijke coalitie en loyaliteitsproblemen bij jongens.

De laatste onderzoeksvraag luidde: *“Wat is de rol van ouderlijke conflicten en ouderkind coalities met betrekking tot loyaliteitsproblemen en welke rol speelt het geslacht hierbij?”*. Hierbij werd verwacht dat zowel ouderlijke conflicten als ouderkind coalities als voorspellers fungeerden voor de scores op loyaliteitsproblemen. Geslacht zou hierbij een modererend effect hebben. De resultaten tonen aan dat op de vier meetmomenten ouderlijke conflicten significant samenhangen met loyaliteitsproblemen. Geslacht speelde daarbij geen rol. Op meetmoment vier werd ook een ander verband gevonden. Hier bleken ouderkind coalitie, geslacht x conflicten en geslacht x coalitie ook significante voorspellers te zijn voor loyaliteitsproblemen. Kinderen die een sterkere band hebben met moeder dan met vader, ondervinden hier meer loyaliteitsproblemen. Wanneer een onderscheid wordt gemaakt tussen jongens en meisjes, blijken meisjes met een sterke ouderkind coalitie juist minder loyaliteitsproblemen te ervaren. Daarbij lijken jongens die meer ouderlijke conflicten ervaren ook meer loyaliteitsproblemen te hebben op dit meetmoment

De additionele analyses toonden aan dat de groep met de sterkste ouderkind coalitie voor een groter deel uit meisjes bestaat. Bovendien bleek uit de richting van de coalitie dat vooral moeders betrokken zijn bij de coalities. Dit geeft bewijs voor het tweede deel van hypothese 3, waarin gesteld wordt dat de coalities voornamelijk zullen bestaan uit moeder-dochter coalities. Om dit met meer zekerheid te kunnen stellen, is er meer onderzoek nodig.

Een beperking van dit onderzoek is allereest de aard ervan, namelijk de dataset. Deze is afkomstig uit een eerder uitgevoerde effectstudie. Omdat dit niet het doel was van het huidige onderzoek, was het van belang uit te sluiten dat de experimentele groep afwijkt van de controlegroep op de variabelen die in het huidige onderzoek worden meegenomen. Uit de analyse bleek dat beide groepen niet significant van elkaar verschilden over de vier momenten op de variabelen, met uitzondering van de score van de experimentele groep op de variabele ouderkind

coalitie op het tweede meetmoment. Hoewel beide groepen samen zijn genomen in dit onderzoek, is het niet uit te sluiten dat er effecten hebben opgetreden op variabelen die buiten beschouwing zijn gelaten maar toch middels interactie-effecten mogelijk invloed hebben gehad op de variabelen uit dit onderzoek. Een tweede limitatie met betrekking tot de dataset is de beperkte variantie in scores. Zoals hierboven reeds is aangehaald, bevat deze dataset voornamelijk kinderen met een lage tot middelmatige ouderkind coalitie. Er zijn weinig kinderen die een hoge coalitie rapporteren. Dit geldt eveneens voor de scores op de variabele ouderlijke conflicten en loyaliteitsproblemen. Een meer gevarieerde dataset had kunnen leiden tot sterkere correlaties. Een andere limitatie is dat er enkel gekeken is naar antwoorden van de zelfrapportage van kinderen, daardoor zijn mogelijke verbanden niet gesignaleerd die mogelijk wel aan het licht zouden komen wanneer rekening werd gehouden met leerkracht- of ouder-rapportages. Vervolgonderzoek zou mogelijk meerdere perspectieven kunnen betrekken in de analyse. Een derde en laatste limitatie is aan te wijzen in de constructie van de variabele ouderkind coalitie. Deze variabele is niet expliciet uitgevraagd bij de kinderen, maar is geconstrueerd op basis van de verschilscore tussen de relatiekwaliteit met moeder en de relatiekwaliteit met vader. Het is aannemelijk dat een ouderkind coalitie veelomvattender is dan elke het verschil in relatiekwaliteit. Zo kan bijvoorbeeld de “compensatie hypothese” expliciet worden uitgevraagd bij kinderen en ouders.

Sterk punt van dit onderzoek is de bijdrage aan het verkrijgen van meer inzicht in loyaliteitsproblemen bij jonge kinderen. Hoewel ouderlijke conflicten meerdere malen is bekeken in relatie tot loyaliteitsproblemen, is de samenhang met ouderkind coalities nog relatief onbekend. Daarnaast is er gebruik gemaakt van verschillende meetmomenten over tijd waardoor kinderen een jaar lang zijn gevolgd. Dit geeft ons meer inzicht in hoe de verschillende variabelen zich ontwikkelen over tijd. Opvallend is in dit onderzoek dat de voornaamste verbanden zijn gevonden op t4. Dit was het meetmoment een jaar na KIES. Dit toont mogelijk aan dat verbanden tussen de onderzochte variabelen beter zichtbaar zijn op lange termijn.

Toekomstig onderzoek zou, zoals reeds is genoemd, de variabele ouderkind coalitie expliciet kunnen uitvragen in een vragenlijst. Dit zou tot meer inzicht leiden in de samenhang tussen ouderkind coalitie en ouderlijke conflicten en het effect op loyaliteitsproblemen. Bovendien is in dit onderzoek een voorzet gegeven in het verkrijgen van meer informatie met betrekking tot de rol van sekse in ouderkind coalities. Interessant was om te zien dat de groep

kinderen die de sterkste ouderkind coalities rapporteren, voornamelijk bestaan uit meisjes. Er is meer onderzoek nodig om dit verschijnsel beter te kunnen verklaren. Daarnaast zou toekomstig onderzoek zich kunnen richten op gevolgen op lange termijn. Deze lijken namelijk voor jongens en meisjes verschillend te zijn.

Concluderend kwam in dit onderzoek naar voren dat meer ouderlijke conflicten significant samenhangen met meer loyaliteitsproblemen bij kinderen. Daarbij lijkt dit verband voor meisjes sterker te zijn. Bovendien lijken er meer meisjes betrokken te zijn bij sterke ouderkind coalities. Mogelijk zorgt dit in loop der tijd bij hen voor een vermindering van de loyaliteitsproblemen, zoals werd aangetoond op het laatste meetmoment. Dit kan juist voor meer rust zorgen bij meisjes. Echter, de jongens die een sterke ouderkind coalitie vormen lijken bij de laatste meting juist een toename in loyaliteitsproblemen te laten zien. Dit onderzoek toont aan dat programma's waarin ouders na scheiding worden begeleid in het verminderen van onderlinge conflicten, en het vermijden van het betrekken van de kinderen in hun conflicten, van grote waarde zijn. Dit geldt eveneens voor programma's voor kinderen, waarin zij handvaten krijgen om beter om te leren gaan met de conflicten tussen hun ouders. Voor de toekomst is het wenselijk om meer informatie te hebben over ouderkind coalities, met name het verschil in effecten van deze coalities voor jongens en meisjes. Bovendien is het wenselijk om in kaart te brengen welke problemen kinderen kunnen ondervinden bij de vorming van sterke ouderkind coalities op lange termijn. Door dit beter in beeld te krijgen kunnen kinderen met sterke ouderkind coalities beter worden gemonitord en kan er, wanneer nodig, vroegtijdig worden ingegrepen waardoor er mogelijk ernstige problematiek in de toekomst kan worden voorkomen.

Referenties

- Afifi, T. D., & Schrodt, P. (2003). "Feeling caught" as a mediator of adolescents' and young adults' avoidance and satisfaction with their parents in divorced and non-divorced households. *Communication Monographs*, *70*, 142-173.
doi:10.1080/0363775032000133791
- Allen, P., Bennet, K., & Heritage, B. (2014). *SPSS statistics version 22. A practical guide*. Melbourne, Australia: Cengage Learning.
- Almeida, D. M., Wethington, E., & Chandler, A. L. (1999). Daily transmission of tensions between marital dyads and parent-child dyads. *Journal of Marriage and the Family*, *61*, 49-61.
- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of marriage and family*, *72*(3), 650-666.
- Amato, P. R., & Afifi, T. D. (2006). Feeling caught between parents: Adult children's relations with parents and subjective well-being. *Journal of Marriage and Family*, *68*, 222-235.
- Amato, P. R., & Cheadle, J. E. (2008). Parental divorce, marital conflict and children's behavior problems: A comparison of adopted and biological children. *Social Forces*, *86*(3), 1139-1161.
- Amato, P. R., & De Boer, D. (2001). The intergenerational transmission of marital instability across generations: Relationship skills of commitment to marriage? *Journal of Marriage and Family*, *63*, 1038-1051.
- Amato, P. R., & Sobolewski, J. M. (2007). Parents' Discord and Divorce, Parent-Child Relationships and Subjective Well-Being in Early Adulthood: Is Feeling Close to Two Parents Always Better than Feeling Close to One? *Social Forces*, *85*, 1105-1124. doi: 10.1353/sof.2007.0056
- Arditti, J. A. (1999). Rethinking relationships between divorced mothers and the children: Capitalizing on family strengths. *Family Relations*, *48*, 109-119.
- Armsden, G. C., McCauley, E., Greenberg, M. T., Burke, P. M., & Mitchell, J. R. (1990). Parent and peer attachment in early adolescent depression. *Journal of abnormal child psychology*, *18*(6), 683-697.
- Baker, A. J. L., & Chambers, J. (2011). Adult Recall of Childhood Exposure to Parental Conflict: Unpacking the Black Box of Parental Alienation. *Journal of Divorce and*

- Remarriage*, 52, 55-76. doi:10.1080/10502556.2011.534396
- Baker, A. J. L., & Verrocchio, M. C. (2013). Italian College Student-Reported Childhood Exposure to Parental Alienation: Correlates With Well-Being. *Journal of Divorce and Remarriage*, 54, 609-628. doi:10.1080/10502556.2013.837714
- Ben-Ami, N., & Baker, J. L. (2012). The Long-Term Correlates of Childhood Exposure to Parental Alienation on Adult Self-Sufficiency and Well-Being. *The American Journal of Family Therapy*, 40, 169-183. doi: 10.1080/01926187.2011.601206
- Bell, L. G., Bell, D. C., & Nakata, Y. (2001). Triangulation and adolescent development in the US and Japan. *Family Process*, 40(2), 173-186.
- Bing, N. M., Nelson, W. M., III, & Wesolowski, K. L. (2009). Comparing the effects of amount of conflict on children's adjustment following parental divorce. *Journal of Divorce and Remarriage*, 50, 159-171. doi: 10.1080/10502550902717699
- Booth, A., & Amato, P. R. (1994). Parental marital quality, parental divorce, and relations with parents. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 21-34.
- Booth, A., & Amato, P. R. (2001). Parental Predivorce Relations and Offspring Postdivorce Well-Being. *Journal of Marriage and Family*, 63, 197-212. doi:10.1111/j.1741-3737.2001.00197.x
- Boszormenyi-Nagy, I. K. (2013). *Between give and take: A clinical guide to contextual therapy*. Routledge.
- Boszormenyi-Nagy, I. & Krasner, B. R. (1986). *Between give and take: A clinical guide to contextual therapy*. New York, NY: Brunner/Mazel Publishers.
- Bradford, K., Burns Vaughn, L., & Barber, B. K. (2008). When There Is Conflict. Interparental Conflict, Parent-Child Conflict, And Youth Problem Behaviors. *Journal of Family Issues*, 29, 780-805. doi: 10.1177/0192513X07308043
- Buehler, C., Franck, K., & Cook, E. C. (2009). Adolescents' triangulation in marital conflict and peer relations. *Journal of Research on Adolescence*, 19, 669-689. doi:org/10.1111/j.1532-7795.2009.00616.x
- Buehler, C., Krishnakumar, A., Stone, G., Anthony, C., Pemberton, S., Gerard J, & Barber, B. K. (1998). Interparental Conflict Styles and Youth Problem Behaviors: A Two-Sample Replication. *Journal of Marriage and Family*, 60, 119-132. doi: 131.211.208.19

- CBS Statline (2019). Kinderen naar aanwezigheid ouders; leeftijd, migratie-achtergrond. Verkregen van: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/81485ned/table?dl=4134> op 13-11-2019.
- Cox, M. J., & Paley, B. (2003). Understanding families as systems. *Current Directions in Psychological Science*, 12, 193-196. doi:10.1111/1467-8721.01259
- Cui, M. (2003). The impact of marital conflict on adolescent adjustment. *Retrospective Theses and Dissertations*. 572. Verkregen op https://lib.dr.iastate.edu/rtd/572/?utm_source=lib.dr.iastate.edu%2Frd%2F572&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
- DeGarmo, D. S. (2010). Coercive and prosocial fathering, antisocial personality, and growth in children's postdivorce noncompliance. *Child Development*, 81, 503–516.
- Drack, M. (2015). Ludwig von Bertalanffy's Organismic View on the Theory of Evolution. *Journal of Experimental Zoology*, 77-90.
- Driesen, L. (2016). Wat als een kind zijn ouder niet meer wil zien? Ouderverstoting. *Caleidoscoop*, 28(2), 21–27.
- Eerenbeemt, E. & Heusden, A. (1983). *Balans in beweging: Ivan Boszormenyi-Nagy en zijn visie op individuele en gezinstherapie* (8th ed). Haarlem: De Toorts.
- Eerenbeemt, E. & Oele, B. (1987). De contextuele therapie: verdiende vrijheid. *Kern: Centrum voor psychotherapie en relatievorming*.
- Ellis, M. E., & Boyan, S. (2010). Intervention Strategies for Parent Coordinators in Parental Alienation Cases. *The American Journal of Family Therapy*, 3, 218-236. doi: 10.1080/01926181003757074
- Emery, R. E. (1999). Marriage, divorce, and children's adjustment (2nd ed.). *Developmental Clinical Psychology and Psychiatry*, Vol. 14. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications.
- Emery, R. E., & Dillon, P. (1994). Conceptualizing the divorce process: Renegotiating boundaries of intimacy and power in the divorced family system. *Family Relations*, 43, 374-379.
- Enger, A. (1988). The interrelatedness of marriage and the motherchild relationship. In R. Hinde & J. Stevenson-Hinde (Eds.), *Relationships within families: Mutual influences* (pp. 83–103). New York, NY: Oxford University Press.

- Erel, O., & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: a meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, *118*, 108-132.
- Fosco, G. M., & Grych, J. H. (2008). Emotional, cognitive, and family systems mediators of children's adjustment to interparental conflict. *Journal of Family Psychology*, *22*, 843 – 854.
- Gagné, M. H., Drapeau, S., Melançon, C., Saint-jacques, M. C., & Lépine, R. (2007). Links between parental psychological violence, other family disturbances, and children's adjustment. *Family Process*, *46*(4), 523-542.
- Gardner, R.A. (2002). The Empowerment of children in the development of parental alienation syndrome. *American journal of forensic psychology*, *20*, 5-28.
- Gerard, J. M., Buehler, C., Franck, K., & Anderson, O. (2005). In the eyes of the beholder: cognitive appraisals as mediators of the association between interparental conflict and youth maladjustment. *Journal of Family Psychology*, *19*(3), 376.
- Grych, J. H., & Fincham, F. D. (1993). Children's appraisals of marital conflict: initial investigations of the cognitive-contextual framework. *Child Development*, *64*, 215-230.
- Grych, J. H., Raynor, S. R., & Fosco, G. M. (2004). Family processes that shape the impact of interparental conflict on adolescents. *Development and Psychology*, *16*, 649-665.
doi:10.1017/S0954579404004717
- Grych, J. H., Seid, M., & Fincham, F. D. (1992). Assessing marital conflict from the child's perspective: The Children's Perception of Interparental Conflict Scale. *Child development*, *63*(3), 558-572.
- Hakvoort, E. M., Bos, H. M., Van Balen, F., & Hermanns, J. M. (2011). Postdivorce relationships in families and children's psychosocial adjustment. *Journal of Divorce & Remarriage*, *52*, 125–146.
- Hetherington, E. M., & Kelly, J. B. (2002). *For better or for worse: Divorce reconsidered*. New York: Norton & Co.
- Johnston, J. R. (1990). Role diffusion and role reversal: Structural variations in divorced families and children's functioning. *Family Relations*, *39*, 405-413.
- Katz, L. F., & Gottman, J. M. (1996). Spillover effects of marital conflict: In search of parenting and coparenting mechanisms. *New Directions for Child and Adolescent Development*, *74*, 57–76.

- Kelly, J. B. (2000). Children's adjustment in conflicted marriage and divorce: A decade review of research. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 39*, 963-973.
- Koerner, S. S., Jacobs, S. L., & Raymond, M. (2000). When mothers turn to their adolescent daughters: Predicting daughters' vulnerability to negative adjustment outcomes. *Family Relations, 49*, 301-309. doi:10.1111/j.1741-3729.2000.00301.x
- Koerner, S. S., Wallace, S., Lehman, S. J., Lee, S. A., & Escalante K. A. (2004). Sensitive mother-to-adolescent disclosures after divorce: Is the experience of sons different from that of daughters? *Journal of Family Psychology, 18*, 46-57. doi:10.1037/0893-3200.18.1.46
- Koerner, S. S., Wallace, S., Lehman, S. J., Lee, S. A., & Raymond, M. (2002). Mother-to-daughter disclosure after divorce: Are there costs and benefits? *Journal of Child and Family Studies, 11*, 149-483. doi:10.1023/A:1020987509405
- Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta-analytic review. *Family relations, 49*(1), 25-44.
- Lansford, J. E. (2009). Parental divorce and Children's Adjustment. Perspectives on Psychological Science, 4, 140-152. doi:10.1111/j.1745-6924.2009.01114.x
- Lee, M., (2001). Marital Violence: Impact on Children's Emotional Experiences, Emotional Regulation and Behaviors in a Post-Divorce/Separation Situation. *Child and Adolescent Social Work Journal, 18*, 137-163. doi:10.1023/A:1007650812845
- Margolin, G., Gordis, E. B., & John, R. S. (2001). Coparenting: A link between marital conflict and parenting in two-parent families. *Journal of Family Psychology, 15*, 3–21.
- Minuchin, S. (1974). *Families and Family Therapy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Minuchin, S. (1985). Families and Individual Development: Provocations from the field of family therapy. *Child Development, 56*, 289-302
- Morawska, A., & Thompson, E. (2009). Parent Problem Checklist: Measure of parent conflict. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry, 43*, 260-269. doi:10.1080/00048670802653281
- Nunes-Costa, R. A., Lamela, D. J., & Figueiredo, B. F. (2009). Psychosocial adjustment and physical health in children of divorce. *Jornal de pediatria, 85*(5), 385-396.

- Repetti, R. L. (1987). *Linkages between work and family roles*. Applied Social Psychology Annual.
- Sears, M. S., Repetti, R. L., Reynolds, B. M., Robles, T. F., & Krull, J. L. (2016). Spillover in the home: The effects of family conflict on parents' behavior. *Journal of Marriage and Family*, 78, 127–141.
- Spruijt, E. (2007). *Scheidingskinderen*. Amsterdam: SWP.
- Spruijt, E., & Kormos, H. (2010). *Handboek scheiden en de kinderen. Voor de beroepskracht die met scheidingskinderen te maken heeft*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum
- Van der Valk, I., Van den Broek, A., Van Doorn, M., Spruijt, E., Dekovic, M., & Meeus, W. (2013). *KIES voor het kind. Effectonderzoek naar het preventieve interventieprogramma Kinderen In Echtscheiding Situatie*. Utrecht: Utrecht University
- Van Dijk, R., van der Valk, I. E., Deković, M., & Branje, S. J. (2020). A meta-analysis on interparental conflict, parenting, and child adjustment in divorced families: Examining mediation using meta-analytic structural equation models. *Clinical Psychology Review*, 101861
- Viry, G. (2014). Coparenting and children's adjustment to divorce: The role of geographical distance from fathers. *Journal of Divorce & Remarriage*, 55, 503-526. doi: 10.1080/10502556.2014.950900
- Von Bertalanffy, L. (1968). *General system theory: foundations, development, applications*. New York: Braziler.
- Westphal, S. K. (2015). *Are the kids alright?* (Proefschrift). Verkregen op <https://dspace.library.uu.nl/bitstream/handle/1874/311626/Westphal.pdf>

Bijlage 1*Verschilscore ouderkind coalitie*

Meetmoment	Jongens			Meisjes		
	N	M	SD	N	M	SD
T1	74	.369	.945	74	.392	1.336
T2	75	.150	.999	68	.320	1.237
T3	65	.253	.888	65	.355	1.031
T4	65	.332	.931	62	.341	1.346

Bijlage 2*Correlatie tussen ouderlijke conflicten en loyaliteitsproblemen op t1 – t4*

		Ouderlijke conflicten t1	Ouderlijke conflicten t2	Ouderlijke conflicten t3	Ouderlijke conflicten t4	Loyaliteits- problemen t1	Loyaliteits- problemen t2	Loyaliteits- problemen t3	Loyaliteits- problemen t4
Ouderlijke conflicten t1	Pearson Correlatie	1	.573***	.532***	.482***	.416***	.341***	.252**	.351***
	N	142	131	115	122	128	125	107	106
Ouderlijke conflicten t2	Pearson Correlatie	.573***	1	.722***	.672***	.340***	.510***	.334***	.325***
	N	131	144	119	124	127	134	110	108
Ouderlijke conflicten t3	Pearson Correlatie	.532***	.722***	1	.696***	.278**	.414***	.528***	.447***
	N	115	119	126	116	110	115	116	101
Ouderlijke conflicten t4	Pearson Correlatie	.482***	.672***	.696***	1	.271**	.398***	.553***	.378***
	N	122	124	116	132	117	119	108	115
Loyaliteits- problemen t1	Pearson Correlatie	.416***	.340***	.278**	.271**	1	.349***	.275**	.370***
	N	128	127	110	117	135	121	105	102
Loyaliteits- problemen t2	Pearson Correlatie	.341***	.510***	.414***	.398***	.349***	1	.415***	.496***
	N	125	134	115	119	121	137	109	107
Loyaliteits- problemen t3	Pearson Correlatie	.252**	.334***	.528***	.553***	.275**	.415***	1	.502***
	N	107	110	116	108	105	109	117	97
Loyaliteits- problemen t4	Pearson Correlatie	.351***	.325***	.447***	.378***	.370***	.496***	.502***	1
	N	106	108	101	115	102	107	97	115

***. p < .001 (2-tailed) **. p < .01 (2-tailed) *. p < .05 (2-tailed)

Bijlage 3*Correlatie tussen Ouderlijke conflicten en Ouderkind coalitie op t1 – t4*

		Ouderlijke conflicten t1	Ouderlijke conflicten t2	Ouderlijke conflicten t3	Ouderlijke conflicten t4	Ouderkind coalitie t1	Ouderkind coalitie t2	Ouderkind coalitie t3	Ouderkind coalitie t4
Ouderlijke conflicten t1	Pearson Correlatie	1	.573***	.532***	.482***	.219*	.238**	.076	.209*
	N	142	131	115	122	139	133	119	118
Ouderlijke conflicten t2	Pearson Correlatie	.573***	1	.722***	.672***	.216*	.145	.084	.215*
	N	131	144	119	124	136	139	122	119
Ouderlijke conflicten t3	Pearson Correlatie	.532***	.722***	1	.696***	.097	.040	.073	.204*
	N	115	119	126	116	122	120	122	112
Ouderlijke conflicten t4	Pearson Correlatie	.482***	.672***	.696***	1	.212*	.073	.225*	.325***
	N	122	124	116	132	129	126	120	124
Ouderkind coalitie t1	Pearson Correlatie	.219*	.216*	.097	.212*	1	.751***	.626***	.726***
	N	139	136	122	129	135	137	127	125
Ouderkind coalitie t2	Pearson Correlatie	.238**	.145	.040	.073	.751***	1	.666***	.696***
	N	133	139	120	126	137	137	123	122
Ouderkind coalitie t3	Pearson Correlatie	.076	.084	.073	.225*	.626***	.666***	1	.722***
	N	119	122	122	120	127	123	117	119
Ouderkind coalitie t4	Pearson Correlatie	.209*	.215*	.204*	.325***	.726***	.696***	.722***	1
	N	118	119	112	124	125	122	119	115

***. p < .001 (2-tailed) **. p < .01 (2-tailed) *. p < .05 (2-tailed)

Bijlage 4*Correlatie tussen ouderkind coalitie en loyaliteitsproblemen op t1 – t4*

		Ouderkind coalitie t1	Ouderkind coalitie t2	Ouderkind coalitie t3	Ouderkind coalitie t4	Loyaliteits- problemen t1	Loyaliteits- problemen t2	Loyaliteits- problemen t3	Loyaliteits- problemen t4
Ouderkind coalitie t1	Pearson Correlatie	1	.751***	.626***	.726***	.223*	.137	-.016	.116
	N	148	137	127	125	133	130	114	113
Ouderkind coalitie t2	Pearson Correlatie	.751***	1	.666***	.696***	.123	.062	-.035	.096
	N	137	143	123	122	128	133	111	110
Ouderkind coalitie t3	Pearson Correlatie	.626***	.666***	1	.722***	.113	.061	.100	.049
	N	127	123	130	119	114	116	114	103
Ouderkind coalitie t4	Pearson Correlatie	.726***	.696***	.722***	1	.010	.146	.059	.202*
	N	125	122	119	127	112	113	104	107
Loyaliteits- problemen t1	Pearson Correlatie	.223*	.123	.113	.010	1	.349***	.275**	.370***
	N	133	128	114	112	135	121	105	102
Loyaliteits- problemen t2	Pearson Correlatie	.137	.062	.061	.146	.349***	1	.415***	.496***
	N	130	133	116	113	121	137	109	107
Loyaliteits- problemen t3	Pearson Correlatie	-.016	-.035	.100	.059	.275**	.415***	1	.502***
	N	114	111	114	104	105	109	117	97
Loyaliteits- problemen t4	Pearson Correlatie	.116	.096	.049	.202*	.370***	.496***	.502***	1
	N	113	110	103	107	102	107	97	115

***. p < .001 (2-tailed) **. p < .01 (2-tailed) *. p < .05 (2-tailed)

Bijlage 5*Kruistabel met Chi-kwadraat toets op t1 – t4*

Meet-moment	Groep	Aantal jongens	Verwacht aantal jongens	Aantal meisjes	Verwacht aantal meisjes	Pearson Chi-Square		
						Waarde	df	Asymptotic Significance (2-sided)
T1	Laag	16	12	8	12	3.152	1	.076
	Middel	53	51	49	51	.453	1	.501
	Hoog	5	11	17	11	7.620	1	.006
T2	Laag	7	7.5	8	7.5	.074	1	.786
	Middel	63	53.5	44	53.5	10.741	1	.001
	Hoog	5	10.5	16	10.5	6.658	1	.010
T3	Laag	11	9.5	8	9.5	.539	1	.463
	Middel	49	47	45	47	.428	1	.513
	Hoog	5	8.5	12	8.5	3.235	1	.072
T4	Laag	11	9.5	8	9.5	.539	1	.463
	Middel	49	45	41	45	1.681	1	.195
	Hoog	5	9	13	9	4.019	1	.045